

FORMARE SPIRITUALĂ ȘI PEDAGOGIE ÎN SATUL ROMÂNESC – ISTORIC, PERSONALITĂȚI, TENDINȚE, PROBLEME ȘI SOLUȚII

Pr. Dr. Vasile-Lucian V. GOLDAN

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași

Abstract

The Romanian culture is closely linked to the development of the Orthodox Church in the territory. Christianity have been cultural influenced the Carpatho-Danubian-Pontic territory, combining religious ideas and beliefs in the Christian tradition, offering Christian-Orthodox culture to future generations. The Church's contribution to the cultural formation and development of the Romanian countries, and later of Romania, is recognized in history, the Romanian Orthodox Church, gaining this merit through the collective and continuous effort of its clergy and laity. The involvement of the clergy in the cultural development of the country has been achieved from the earliest times to the present day, and this has been achieved in a high percentage especially in the rural area, where specialized teachers later came to arrive. Thus, until the time of union between Cuza's time and later in the period of the kingdom, the priests dealt with the education of the country's sons, the teaching of various subjects, the much-desired textbooks for long-standing liturgical books. The recognized authority of the priest in the territory was to be spoiled during the communist period, and then surprisingly after 1989.

Keywords: Romanian Orthodox Church, Christian tradition, education, cultural development, rural environment.

Introducere

În spațiul românesc, Biserica Ortodoxă a promovat valorile creștine propovăduite de Biserica universală și a stimulat puterea de creație a spiritului românesc, continuând să aibă cel mai important rol¹, dar, în același timp, cultura populară a constituit suportul credinței și spiritualității ortodoxe în sufletul și inima românilor. Părintele Dumitru Stăniloae vorbind despre creația

¹ Ștefan Lemny, *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, Ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2017, p. 183.

folclorică a zonei est-europene afirmă că aceasta „a fost stimulată și hărăzită de un sens filozofic tot atât de înalt precum conținutul lui ca și sistemele filozofice apusene. Dar în timp ce sistemele filozofice apusene au încorsetat rigid omul într-o ordine finită, care n-a mai fost capabilă să stimuleze imaginația omului de rând, viziunea despre lume a gânditorilor bizantini, ca Maxim Mărturisitorul, Dionisie Areopagitul, Grigorie de Nyssa sau Grigorie Palama, a putut stimula imaginația creatoare a poporului, oferindu-i noi teme de creație, prin deschiderea spre infinit și spre noblețea umană”².

Lucrarea de față își propune să prezinte în mod obiectiv și sistematic o etapizare istorică a învățământului din mediul rural și aportul clerului la dezvoltarea acestuia. Din punct de vedere misologic, lucrarea dorește să răspundă la întrebări precum: „Este considerat preotul o autoritate spiritual-canonică în viața satului?”, „Care este impactul orei de religie în comunitatea rurală?” și „Poate preotul din mediul rural să aducă o contribuție majoră în educația și formarea copiilor, în contextul actual al migrațiilor?”

1. Repere istorice

În țările române, învățământul laic și religios a stat încă din cele mai vechi timpuri, până în secolul al XIX-lea, sub auspiciile și purtarea de grijă a Bisericii, ca instituție formatoare a vieții morale creștine. Tot „din sânul Bisericii s-au desfăcut, în secolele XVII-XVIII, primele noastre școli primare de prin sate și târguri, precum și școlile noastre mijlocii, împreunate cu un învățământ superior în Academii domnești din Iași și București”³. În perioada sus amintită, Biserica și școala erau în același raport de intimitate și comunitate firească, precum „maica și fiica”⁴.

În țările române au funcționat, încă din secolul al XVII-lea, școli destinate studiilor aprofundate, dar numărul acestora este unul redus, iar activitatea lor, de foarte scurtă durată. Exceptând

²Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Editura Cogito, Craiova, 1992, p. 22.

³S. Reli, *Metode de instrucție și educație în școlile mănăstirești și bisericesti și în academiile domnești din trecutul românesc*, în „Revista de Pedagogie”, Cernăuți, anul II (1933), nr. 3-4, p. 1.

⁴Nechifor Crainic, *Biserica și școala*, în ziarul „Calendarul”, anul 1, nr. 163, 19 septembrie 1932.

școlile particulare de pe lângă mănăstiri și cele din târguri și sate, ambele conduse de preoți, fie monahi, fie mireni, secolul al XVIII-lea marchează apariția primelor instituții de învățământ superior, finanțate din bugetele țărilor române (visteria țării), școli recunoscute atât pe plan național, cât și internațional. Continuatoare ale unor școli mai vechi – cazul Academiei domnești de la Iași, continuatoare a Academiei înființate de Vasile Lupu în anul 1644 – și premergătoare universităților de stat, după momentul 1821, Academiiile domnești de la Iași și București s-au remarcat, vreme de un secol și jumătate, prin buna lor organizare, prin elitismul cadrelor didactice și prin faptul că erau școli cu predare în limba greacă. Cu toate acestea, se predă, atât limba latină și limba slavonă, cât și cea română.

„Academia domnească” a fost înființată la București, în anul 1679, de către Șerban-Vodă Cantacuzino⁵, în cadrul mănăstirii „Sfântul Sava”. Sfântul Constantin Brâncoveanu este cel care o reorganizează și numește în fruntea acestei instituții de prestigiu a Țării Românești pe învățatul grec Sevastos Kyminitis (sau Chimenitul, după românizarea lui de istoriografia noastră)⁶.

Academia Domnească era organizată ca o Facultate de Litere și Filozofie din cadrul universităților apusene, a căror activitate coabază în timpul istoric până în secolele XII-XIII. Și în alte mănăstiri și biserici existau școli în care se predă în slavonește și românește (școlile de la mănăstirile „Sfântul Gheorghe Vechi” și Colțea, din București, unde erau pregătiți diecii pentru cancelariile domnești, preoți și diaconi). Școli românești existau și în orașele țării, în mănăstiri și în mediul rural. Unele mănăstiri și-au înființat biblioteci cu opere procurate din centrele culturale din Apus, în limbile clasice și de circulație a vremii (ex. mănăstirea Mărgineni a Sfântului Constantin Cantacuzino, fondată de tatăl acestuia; biblioteca mănăstirii Hurezi, fondată de Sfântul Constantin Brâncoveanu).

Prestigiul Academiei domnești din București a depășit granițele țării, un exemplu concludent în acest caz îl reprezintă faptul că Țarul Petru cel Mare trimite doi bursieri la studii la Academia

⁵S. Reli, *op. cit.*, p. 10.

⁶Gabriel Ștrempeț, *Antim Ivireanul*, Editura Academiei Române, București, 1997, p. 58.

de la Sfântul Sava – Gabriel Ștrempel susține că „nu numai pentru studii”⁷ erau veniți.

Pentru a asigura un venit permanent Academiei, Sfântul Constantin Brâncoveanu depune la Banca din Veneția suma de 30 000 de taleri, dobânda anuală fiind de 810 taleri. Toată această sumă era folosită pentru întreținerea școlii și salarizarea cadrelor didactice. La Academia domnească s-a instaurat, într-un mod oficial, studiul clasicismului grec, al filozofiei și al științelor naturii.

În capitala Moldovei, la Iași, învățământul superior are o tradiție istorică îndelungată. Datorită apropierii de Polonia s-a făcut simțită prezența catolică pe teritoriul moldovean, iar o consecință directă a acestui fapt este înființarea Colegiului de la Cotnari, încă din secolul al XVI-lea, – școală cu predare în limba latină – în timpul lui Despot Vodă Heraclid (1561-1563). Activitatea acestei instituții de învățământ a fost de scurtă durată, la fel ca domnia întemeietorului ei.

O continuitate a învățământului superior la Iași⁸ este dată de înființarea Academiei de la mănăstirea „Trei Ierarhi”, în timpul Domnitorului Vasile Lupu⁹. Cursurile de predare erau în limba greacă, dar se aprofunda și studiul limbii latine, slavone și române. Tot la începutul secolului al XVIII-lea, la Iași și-a desfășurat activitatea de învățător Ieremia Cacavela, originar din insula Creta, cu studii la Lipsca și Viena¹⁰.

Constantin Noica elogiază învățământul acestor instituții de cultură definindu-l ca „un învățământ cu adevărat universitar, întru nimic mai prejos de cel din Italia și Germania timpului”¹¹.

2. Dascăli și reformatori ai școlilor române în secolul al XVIII-lea

Cu toate că aceste instituții aveau profesori greci, iar limba de predare era cea elină, în decursul istoriei lor, mai exact la mijlocul secolului al XVIII-lea, au existat doi mari reformatori români ai

⁷ *Ibidem*, p. 58.

⁸ Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon, *Introducere în Catehetica Ortodoxă*, Editura Sophia, București, 2004, p. 94.

⁹ S. Reli, *op. cit.*, p. 9.

¹⁰ Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 211.

¹¹ Constantin Noica, *Aristotelismul în Principatele Române în sec. XVII-XVIII. Pentru valorificarea filozofică a lui Teofil Coridaleu*, în „Studii clasice”, anul IX (1967), pp. 260-261.

acestor două școli. La București s-a evidențiat Dascălul-călugăr (protosinghel)¹² Naum Râmniceanu (1764-1839)¹³, iar la Iași, Paharnicul C. Ienachi¹⁴.

Pregătirea profesională a acestor doi dascăli s-a desfășurat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, dar activitatea lor didactică a fost realizată la începutul secolului al XIX-lea. Ceea ce surprinde la acești doi profesori este faptul că introduc metode sistematice de lucru, atât pentru elevi, cât și pentru cadrele didactice. Naum Râmniceanu este primul dascăl care solicită implementarea unei programe de studiu și, în același timp, tipărirea unor manuale potrivite fiecărei vârste de studiu¹⁵ - vârsta de 7 ani potrivită pentru a începe studiul. Activitatea sa didactică a fost încununată de succes și datorită scrierilor sale, celebre în epocă. El publică mai multe lucrări dintre care cele mai importante sunt: *Bună obișnuință nouă, Exagogia sau Introducerea în gramatică sau stilistica și literatura ușoară și Extrase din Sfinții Părinți, reguli asupra gramaticii grecești și românești*¹⁶. Se poate observa faptul că studierea limbii române, cât și a celei grecești, era în strânsă legătură cu studierea scrierilor Sfinților Părinți, realizându-se în acest mod o simbioză între necesitățile disciplinelor școlare cu cele ale teologiei ortodoxe.

¹² „Protosinghelul Naum Râmniceanu, fiu de protopop oltean venit din Ardeal scriitor de limbă greacă”, Răzvan Theodorescu, *Cele două Europe*, Editura Enciclopedică, București, 2013, pp. 270-271.

¹³ Dascălul Naum s-a născut în anul 1764 în familia preotului din satul Corbi, județul Muscel. La vârsta de doar 15 ani intră în mănăstire ca ucenic al arhimandritului Filaret – viitorul mitropolit al Ungrovlahiei. Din cauza războiului dintre turci, ruși și austrieci (din timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni 1786-1790), trece munții în Ardeal, unde învață limba germană. Reîntors în Țara Românească, este hirotonit preot și urmează studiile Academiei Domnești de la București. Vezi Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea literară a protosinghelului Naum Râmniceanu*, Editura Academiei Române, București, 1900, p. 42 și *Cronicari greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, Editura Cronicar, București, 2003, pp. XLI-XLII.

¹⁴ Paharnicul Ienachi s-a născut în Bucovina, fiind nepotul (de frate) episcopului Dosoftei Herescul (1781-1789), și a urmat studiile la „Școala Normală” din Cernăuți (înființată de austrieci în 1783). A activat ca profesor, până la înființarea Seminarului de la Socola, unde a predat timp de 40 de ani.

¹⁵ Ștefan Meteș, *Școlile de muzică și cântare bisericească din Iași (1558) și București (1711-1823) și românii din Transilvania*, în „Mitropolia Ardealului”, anul X (1965), nr. 7-8, p. 517.

¹⁶ S. Reli, *op. cit.*, pp. 19-21.

Activitatea profesorului Râmniceanu a avut un echivalent pe măsură în cadrul Academiei Domnești de la Iași, prin persoana lui Constantin Ienachi. Acestui profesor îi datorăm unele forme ale exprimării sistematice a învățământului, în general, și a celui religios, în special. Paharnicul Ienachi este cel care a introdus în învățământul din Moldova așezarea elevilor în bănci. Tot lui i se datorează înlăturarea obiceiului de a așeza toți elevii – indiferent de vârsta lor – în aceeași clasă și de a citi fiecare cu voce tare lecția aferentă studiului său. Talentul său și performanțele obținute prin introducerea rigurilor sale în învățământ l-au recomandat ca dascăl al viitorului scriitor Costache Negruzzi¹⁷, care îi dedică nuvela *Cum am învățat românește*.

Activitatea celor doi profesori a suplinit lipsa metodelor și a sistematizării învățământului în cele două principate, ei fiind cei care au contribuit într-un mod direct la introducerea și utilizarea limbii române în școli.

(Radu) Eufrosin Poteca s-a născut în 1786 la Nucșoara-Prahova, din părinți plugari. Se călugărește la Neamț în 1806. Studiază la Academia grecească din București, iar Gh. Lazăr îl numește profesor al cursului de religie și geografie la „Sfântul Sava” (1818-1820). Studiază la Pisa și Paris, iar în 1825 este numit profesor de filozofie la Sfântul Sava. Traduce din limba greacă *Mai înainte gătite spre cunoștința lui Dumnezeu, prin privirea celor ce sunt*, de Dimitrie Darvari, lucrare dedicată școlii românești „pentru întâia învățătură a pruncilor”¹⁸, care trebuia citită după Bucoavnă, înainte de Catehism¹⁹. În prefața lucrării editate la Buda, Poteca abordează problema predării în limba natală copiilor, numind limba română una din fetele limbii latinești. O altă lucrare – *Gramatica muzicii psaltice*, tipărită în 1832 la București – răspândită în Valahia și Moldova. A înființat o școală în incinta mănăstirii Gura Motrului și a sprijinit financiar școlile din satele învecinate.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 24-25.

¹⁸ Elvira-Ecaterina Ivănescu, *Eufrosin Poteca, un european în Valahia*, Editura Universitaria, Craiova, 2006, pp. 78-79.

¹⁹ Eufrosin Poteca, *Scrieri filosofice*, Editura Aius Printed, Craiova, 2008, p. 17.

3. Sfinți ierarhi, dascăli și reformatori ai școlilor române – secolele XVIII-XIX

Multe persoane angrenate în conducerea țărilor române au dorit și s-au aplecat asupra soartei învățământului din Principate, iar mai apoi din România, implicarea lor fiind, în unele cazuri, determinantă în formarea unui sistem educațional la nivel național. Din lunga listă de personalități preocupate de alfabetizarea populației, am hotărât să prezint contribuția a doi sfinți ierarhi și a trei profesori care s-au ocupat efectiv de educația copiilor din mediul rural. Alegerea lor nu este una întâmplătoare pentru că, în funcție de perioada istorică și cea geo-politică, acești dascăli ai țărilor române au promovat aceleași valori ale unității de neam, aceeași limbă română în educație și au revoluționat și perfecționat prin metodele lor întregul sistem al învățământului românesc.

3.1. Sfântul Iacob Putneanul

Originar din Rădăuți, Sfântul Iacob s-a născut la data de 20 ianuarie a anului 1719²⁰, și a rămas în istorie ca fiind cel mai tânăr ierarh al țării. La data de 11 august 1744 este ales episcop al Rădăuților, el având doar 26 de ani. În această perioadă tipărește un Liturghier și înființează o școală lângă Episcopie în anul 1747. La vârsta de 31 de ani este ales în scaunul mitropolitan al Moldovei²¹. Tânărul mitropolit a desfășurat o activitate tipografică rodnică, pe care a început-o la Iași, la tipografia lui Duca Sotiriovici – prima carte, *Sinopsis, adică adunare a celor șapte taine și a celor șapte laude a Sfintei Biserici și canoane din sfânta pravilă ce sunt trebuincioase la taina duhovniciei*, este destinată preoților, aceasta fiind tipărită în anul 1751, în limba română²².

Noile tipărituri în limba română ar fi fost de prisos unei populații analfabete, iar acest lucru îl știa și mitropolitul Iacob. O primă măsură era aceea a suplinirii manualelor școlare, iar în anul 1755 începe tipărirea unui abecedar: *Bucvar sau începere de învățătură celor ce vor să învețe carte...* Bucoavna s-a bucurat de o mare răspân-

²⁰***, *De veghe în casa Măriei Sale, file de Pateric de la Mănăstirea Putna*, Editura Mitropolit Iacob Putneanul, Putna, 2017, p. 164.

²¹ N. Grigoraș, *Mitropolitul Iacob I Putneanul (20 ianuarie 1719-15 mai 1778)*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XXIV (1958), nr. 9-10, p. 792.

²² Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române (secolele XVII-XVIII)*, vol. II, ediția a II-a, EIBMBOR, București, 1994, p. 346.

dire în Moldova, și în Transilvania, iar din acest motiv apare în anul 1771 o reeditare a ei (cu adaosurile specifice) tipărită la Viena²³.

Dezvoltarea învățământului a stat în strânsă legătură cu percepția și raportarea omului la educație. Dacă în mediul urban deschiderea a fost una sporită, în mediul rural situația se prezenta diametral opus. Dată fiind perioada secolului al XVIII-lea, când majoritatea populației se îndeletnicea cu munca ogoarelor, părinții refuzau să-și trimită copiii la școală, pentru a nu pierde un sprijin efectiv. Din acest motiv, mitropolitul se confruntă cu noi probleme: refuzul părinților și costurile ridicate pentru școlarizare. Cu toate acestea, cea mai dificilă problemă era aceea a schimbării mentalităților oamenilor: școala trebuia să devină, și în viziunea lor, un fapt accesibil, formator și obligatoriu. Din acest motiv, mitropolitul moldovean tipărește o lucrare destinată exclusiv părinților, prin care încearcă să le explice importanța educației. Lucrarea *Învățătura pentru ca să-și dea fiecare om feciorii lui la carte* este parte componentă a unei alte cărți *Sinopsis*, tipărită în 1757²⁴.

Îndemnul la studiu este făcut și cu un an mai devreme, în 1756, când în prefața lucrării *Cerească Floare*²⁵ mărturisește că „nu poate să fie mai fericit omul (...) decât atunci când își vede copiii lui rânduți spre procopseala învățaturii”²⁶. În lucrarea *Sinopsis*, mitropolitul se adresează în primul rând clerului său: „cucernicilor întru cuviință preoți și diaconi cum vi se cade a vă împodobi gătindu-vă sufletește” (...) ca „să poată lua și acei proști bună pildă de învățatură”²⁷. Mitropolitul înțelege că dezvoltarea unui proces de conștientizare a populației în teritoriu cu privire la importanța cunoașterii credinței creștin-ortodoxe era posibilă doar cu aportul clerului său. Un cler bine pregătit putea forma, la rândul său, noi creștini responsabili, îmbunătățind prin aceasta nu doar condiția religios-morală

²³ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 802.

²⁴ Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 347.

²⁵ † Teotist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Mitropolitul Iacob Putneanul 1778-1798, Făclier al Ortodoxiei românești, al năzuințelor de unitate națională și de afirmare a culturii române*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LIV (1978), nr. 5-8, p. 463.

²⁶ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 802.

²⁷ D. Furtună, *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea – starea ei culturală și materială*, Tipografie și legătorie de cărți „Neamul Românesc”, Vălenii-de-Munte, 1915, p. 155.

a păstoriților, ci și consolidând starea culturală a credincioșilor, lucru greu de împlinit în acele timpuri. Tot în aceeași lucrare se adresează și familiilor care au prunci: „Vedeți, dar, părinților care vă lăsați copiii voștri nepedepsiți, câtă stricăciune și câtă nepricopseală pricinuieste feciorilor voștri lipsa învățaturii (...) vă îndemn (...) să vă dați copiii fiecare părinte la învățătură, ca niște desăvârșiți părinți...”²⁸.

3.2. Sfântul Iosif Naniescu

După momentul 1859 se dorește implementarea unui sistem de învățământ în teritoriu, cu precădere în zonele rurale, pentru că un popor educat este mai ușor de condus, iar rolul statului este de a forma buni cetățeni. Vizați pentru a face această muncă au fost preoții din parohii. Se dorea acest lucru din două motive: pentru a evita școlarizarea cadrelor didactice și remunerarea lor – statul nu-și putea permite să școlarizeze învățători pentru întreg mediul rural și nici să le asigure salarii și locuințe în fiecare comună – și pentru că preoții aveau o autoritate deosebită în teritoriu. Aria celor ce puteau preda a fost extinsă, astfel, chiar dacă nu erau hirotoniți, absolvenții a patru clase seminariale se numeau – potrivit legii din 1864 – de drept învățători, fără a fi supuși la concurs²⁹. Astfel a fost până în anul 1870, când au absolvit primii învățători ai școlilor normale „Carol I” din București și „Vasile Lupu” din Iași.

În anul 1867, Iosif Naniescu primește o însărcinare din partea Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii Publice, el făcând parte din grupul de profesori care pregăteau tinerele cadre didactice, rolul lor fiind acela de a diminua rata analfabetismului din România.

Arhimandritul Iosif Naniescu a fost ales pentru a preda la București unele cursuri din stagiul de pregătire a viitoarelor cadre didactice³⁰. „Pregătirea”, dacă se poate numi așa, a noilor cadre didactice a început la 1 iulie 1867 și s-a încheiat la 20 septembrie în același an³¹.

²⁸ *** , *De veghe în casa Măriei Sale...*, p. 189.

²⁹ D. Hurmuzescu, *Învățământul din România după 40 de ani*, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, București, 1906, p. 5.

³⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 132/1867, pp. 766-767.

³¹ *Ibidem*, nr. 152/1867, p. 847.

Iosif Naniescu a făcut carieră în învățământul românesc, unde până în momentul alegerii sale ca ierarh al Argeșului a predat la gimnaziul „Gheorghe Lazăr” (1864-1866), la liceul „Matei Basarab” 1866-1873, la Liceul Pedagogic din București, iar timp de un an a fost director al Seminarului Central din capitală, 1870-1871.

În majoritatea predicilor sale, cât și în pastoralele trimise clerului său, apare în mod repetativ expresia „Biserica și școala”, el fiind și autorul unei scurte istorii a seminariilor din țările române, dezvoltând în această lucrare complementaritatea celor două instituții în formarea unui cetățean onest și a unui bun creștin.

În întreaga sa activitate ca mitropolit al Moldovei avea să se confrunte cu diferite probleme, multe dintre ele legate de insubordonări ale clerului monahal, cât și mirean. Principala problemă reclamată de cei din urmă era lipsa susținerii financiare a preoților, des întâlnită în perioada regalității. La data de 27 ianuarie 1882, Iosif Naniescu este înștiințat de protoiereul județului Botoșani că parte dintre preoți ocupă funcția de perceptor comunal: „Din informațiile particulare, unii dintre preoții din acest județ se interesează să ocupe funcția de perceptor comunal, iar alții ar fi și aleși la asemenea servicii. Mai înainte de a constata care sunt preoții ce se interesează a ocupa funcții civile mă grăbesc a Vă ruga să binevoiți a-mi da Înalta dezlegare dacă se poate sau nu, a fi admiși preoții să se ocupe și de aceste îndatoriri”³². La această cerere, ierarhul răspunde: „La raportul de față se va răspunde protoiereului ca imediat să pună în vederea preoților acelor cu asemenea dispoziții, de a ocupa funcții civile, precum perceptor comunal și altele de asemenea, că astfel de funcții sunt cu totul incompatibile cu caracterul și serviciul preoției și sunt oprite de canoanele Sfinților Apostoli, 6 și 81, canonul 3 al Sinodului al IV-lea Ecumenic și canonul 18 al Sinodului de la Cartagina”³³.

Situația avea să fie reglementată prin „Legea asupra cumului în funcțiile publice, din 1 iulie 1890”. În articolul 4 al menționatei legi se stipula că membrii clerului pot ocupa doar funcții bisericești și didactice, iar acestea împreună nu pot fi mai mult de două: „Membrii

³² Arhivele Naționale Române, Filiala Iasi, Fond Mitropolia Moldovei și Sucevei, dosar nr. 8/1882, f. 2.

³³ *Ibidem*, f. 3.

clerului chemați în funcții bisericești și didactice pot ocupa până la două însărcinări retribuite”³⁴.

La 28 octombrie 1883, ierarhul moldovean primește o scrisoare deschisă din partea a 29 de preoți³⁵, din județul Dorohoi. Aceștia subliniază că din cauza lipsei materiale sunt nevoiți să muncească și să aibă alte preocupări din care să poată să-și întrețină familia. „Fiindcă o parte dintre noi, preoții din Județul Dorohoi n-avem decât lefuri derizorii, iar cealaltă parte n-avem nicidecum de doi ani (...) suntem constrânși a ne deda la alte ocupații precum agricultura, comerțul etc., incompatibile cu misiunea preoțească eminemamente științifică. Și, astfel, pierdem și ceea ce putem avea, adică timpul, din cauza lipsei de mijloace; și aceasta este una din cauzele ignoranței devenite proverbiale la unii din preoții de la țară, fiindcă, pe de o parte, nu au cu ce să-și procure cărțile din studiul, ca să-și poată spori micul capital de cunoștințe căpătate în școală, iar pe de alta, n-au nici timpul necesar pentru această parte...”³⁶.

Situația financiară precară a clerului era cunoscută tuturor. Din acest motiv, propuneri pentru îmbunătățirea condiției materiale a preoților au venit nu doar din rândul clericilor, ci și al oamenilor politici. La Iași, în ședința Consiliului Județean din luna ianuarie a anului 1884, s-a propus ca „preotul să fie pe aceeași treaptă cu primarul; pentru că distincția este în prejudiciul moral al preotului (...) ca salariile preoților comunali să egaleze cu cele ale primarilor”³⁷. Îndrăzneța propunere nu avea să se materializeze vreodată.

La patru ani de la moartea ierarhului moldovean, Regele Carol elogia corpul profesoral cu ocazia serbării jubiliare – 1866-1906 – menționând în discursul său că „școala făurește societatea de mâine”³⁸.

În septembrie 1905, la congresul învățământului primar ținut la Liège se afixau următoarele date statistice cu privire la rata analbetismului în Europa, la suta de locuitori. Pe primul loc, cu o rată mai mare de 80%, erau clasate Rusia, Serbia și România, urmate

³⁴ Chiru C. Costescu, *op. cit.*, p. 582.

³⁵ *Ibidem*, f. 6.

³⁶ *Ibidem*, f. 5.

³⁷ N. Gheucă, D.I. Zotta, G.N. Tacu, C. Langa, A. Lochman, *Îmbunătățirea materială a clerului cultivată în sânul Consiliului județean de la Iași*, în „Revista Teologică”, anul I (1883), nr. 43, p. 339.

³⁸ D. Hurmuzescu, *op. cit.*, p. 3.

de Spania și Italia de sud cu 60%, și Ungaria, 43%³⁹. Față de momentul 1861, când se preconiza că rata analfabetismului în România era de 90%, efortul susținut al statului și al preoților avea să se concretizeze prin diminuarea ratei analfabetismului cu aproximativ zece procente. Trebuie menționat faptul că după momentul 1877-1878, în componența României intră și Dobrogea, unde populația de origine română era minoritară, iar vorbitorii de română cu atât mai puțini. Astfel, creșterea numărului alfabetizaților putea fi mai mare, fără a lua în considerație populația din regiunea dobrogeană.

4. Cauze ale slăbirii autorității clericale în sate

Încă din cele mai vechi timpuri, clerul a reprezentat una dintre cele mai vocale voci ale societății, indiferent dacă vorbim de antichitate, perioadă medievală, modernă sau contemporană. Referindu-ne strict la teritoriul României, această autoritate clericală avea să crească sau să descrească în funcție de contextul socio-politic și economic. Dacă în perioade de război sau cataclisme naturale se constată o aplecare mai mare a omului către divinitate, și implicit către slujitorii altarelor, cunoscut fiind că suferința apropie pe om de Dumnezeu, în momente de prosperitate economică, clericul avea să se simtă uneori marginalizat. Aceste fluctuații au fost determinate de contextul istoric, de raportarea omului la Dumnezeu și societate și, nu în ultimul rând, de implicarea activă sau mai puțin activă a preoților în viața societății.

a. Autoritatea preotului în mediul rural, și nu numai, nu este legată doar de puterea spirituală, ci și de cea laică, pentru că până în momentul 1863, iar mai apoi până în 1947, Biserica a fost unul dintre cei mai mari proprietari de teren și imobile. Referindu-ne strict la zona rurală, se observă că autoritatea clerului în teritoriu provine din faptul că mare parte din suprafața de teren arabil a satului aparținea bisericii. Din acest motiv, preotul din sat nu se impunea doar prin cele sfinte, ci și prin cele materiale, deloc de neglijat, indiferent de orice context istoric.

Țăranii au fost împrăștiți abia în anul 1864, prin legea agrară. Motivația apărării pământului primit și forța de luptă a țăranilor avea să fie exploatată și în timpul regalității, când în momentul Războiului de Independență (1877-1878) li s-au promis

³⁹ *Ibidem*, p. 7.

noi împrăștiării, același lucru repetându-se în perioada primului Război Mondial. Daniile către biserici aveau să continue în perioada interbelică, și până în anul 1947. Biserica avea să primească după momentul 1989 doar o parte din averi înapoi, iar bisericile parohiale din zona rurală foarte puțin.

b. Scăderea autorității preotului în viața comunității este cauzată și de diversele probleme sociale. Conform Institutului Național de Statistică (I.N.S.), în anul 1990 în România erau 8,2 milioane de salariați, în 1994 doar 6 milioane. În anul 1999, numărul șomerilor era de 1,1 milioane, iar în 2007 de 400 000. Diferența nu se regăsește în persoane angajate în țară, ci în persoane care au luat drumul exilului, lăsând copiii în grija bunicilor sau a rudelor. Educația copilului rămas fără autoritatea părintească avea să sufere, iar controlul parental realizat prin rețelele de socializare nu a reprezentat cea mai bună soluție. Acestei probleme i se adaugă cea a natalității, pentru că din anul 1990 până în prezent numărul populației a scăzut cu 2,2 milioane. Odată cu fenomenul depopulării s-a dezvoltat o altă problemă, cea a copiilor născuți în afara căsătoriei. Acest fapt dovedește că parte a populației a preferat să-și exercite drepturile și libertățile fără a le raporta la valorile morale. Conform I.N.S., din 1992 până în 2010, numărul copiilor născuți în afara căsătoriei a crescut de la 15% la 27%. Cel mai afectat este în mod paradoxal mediul rural, asta în ciuda opiniei generale că aici valorile creștine ar fi puternic exprimate⁴⁰.

O altă problemă de ordin social este cea a sărăciei. În momentul aderării la U.E. (2007), unul din cinci români era afectat de sărăcie, în formă relativă sau severă, iar aproximativ 70% dintre români săraci trăiau în mediul rural.

c. Pe fondul libertăților dobândite după revoluția decembristă, Biserica a reușit să introducă în programa școlară disciplina Religie. Cu toate acestea, importanța acestei discipline avea să fie contestată public și chiar s-a creat o adevărată campanie pentru scoaterea acestei discipline din lista obiectelor de studiu cu caracter obligatoriu. Astfel, aceiași oameni care la revoluție îngenuncheau și spuneau „Tatăl nostru”, aveau să ceară nu doar scoaterea icoanelor din clase, ci și înlocuirea orei de Religie cu ceva mai „realist” – educația sexuală.

⁴⁰ Diana Valentina Răduț Seliște, *Biserica și dezvoltarea capitalului social în comunitățile rurale*, Editura Beladi, Craiova, 2016, p. 212.

Cine predă astăzi religia la sate? Din punctul de vedere al nivelului de pregătire al cadrelor didactice, am putea spune că avem cei mai pregătiți profesori de religie din toată istoria țării. Vorbim de persoane care au finalizat liceul, facultatea, cursuri de master, iar unii și de doctorat, lor adăugându-li-se gradele profesionale. În zonele rurale, disciplina Religie este predată de preoții din sat, ei având la rândul lor o pregătire temeinică, rare fiind cazurile de preoți fără facultate. Astfel, Biserica reușește încă o dată să susțină proiectele statului, dar să se susțină și pe ea, pentru că prin predarea Religiei în școli, Biserica dezvoltă un nou canal de transmitere a valorilor morale ale teologiei creștin-ortodoxe.

5. Soluții

„Omul de știință cel mai obiectiv, cu cât pătrunde mai adânc în tainele Universului, cu atât se apropie de Dumnezeu.”⁴¹ În teologia ortodoxă, Biserica este înțeleasă și definită drept comunitate a îndumnezeirii (κοινωνία θεώσεως). În acest sens, Sfântul Grigorie Palama spune: „Această comunitate nu funcționează numai pe verticală, ci și pe orizontală. În cadrul acestei comuniuni îndumnezeirea se lucrează nu numai prin harul lui Dumnezeu, ci și prin conlucrarea omului”⁴².

Coresponsabilitatea Bisericii în societatea contemporană este cu atât mai necesară cu cât „postmodernitatea conține și elemente emancipate și demonice”⁴³, al căror rol și acțiune nu este una constructivă, ci mai degrabă prezintă reversul. Acestor noi provocări trebuie să le răspundă Biserica prin implicarea ei misionară, acțiune ce vizează fiecare persoană în parte.

Se încearcă păstrarea credinciosului în Tradiția Ortodoxă, raportarea conștiinței lui la valorile religio-morale, stabilizarea situației din lăuntru lui – cel pe care nimic nu îl mai mulțumește. Se încearcă să se ofere comunității o altă perspectivă asupra viitorului în afara celei mercantiliste, redescoperirea omului ca vas ales al lui Dumnezeu.

⁴¹ G.G. Antonescu, *Educație morală și religioasă în școala românească*, Editura „Cultura românească”, București, 1937, p. 117.

⁴² Georgios Mantzaridis, *Globalizare și Universalitate – himeră și adevăr*, traducere de pr. prof. dr. Vasile Răducă, Editura Bizantină, București, 2002, p. 52.

⁴³ Paul Lakeland, *Postmodernity: Christian Identity in a Fragmented Ahe* (Guides to Theological Inquiry Series), Fortress Press, Minneapolis, 1997, p. 89.

Implicarea preotului în viața societății se poate face nu doar spiritual, ci și cultural, în acest sens, Sextil Pușcariu oferă o alternativă preotului din mediul rural: „Dacă cutreieri străinătatea, vezi prin toate orășelele vreun preot sau dascăl, care îndată ce și-a terminat lucrul, se retrage în odăița lui cu cărți și lucrează adeseori o viață întregă ca să scrie o mică monografie a comunei sale, sau să dezgroape informațiile din niște hârtii vechi, al căror folos practic e prea mic. (...) Când preotul român s-ar dedica și el unei astfel de activități, când ar munci pentru ca să dezgroape în mod sistematic comorile de limbă, literatură și obiceiuri din cătunul său natal, el ar da o contribuție importantă la cunoașterea poporului său. Viața lui surghiunită în cutare colț de țară nu va mai fi insuportabilă, căci ea ar avea o țintă și cunoștințele sale s-ar răspândi în mod binefăcător și asupra credincioșilor săi”⁴⁴.

Concluzii

Lumea satului trece printr-o amplă metamorfoză dorită de mai toți locuitorii ei. Avantajele urbanizării sunt de netăgăduit, dar odată cu acest dorit proces de modernizare, satul românesc pierde din cuminența lui caracteristică, din tradițiile sale și mai ales din respectul proverbial al locuitorului de la țară, respect oferit tuturor, prin celebrul salut, indiferent dacă te cunoaște sau nu. Mirajul câștigului facil în Occident și vitregiile vieții dintr-un cătun au făcut ca oamenii să se raporteze mai grăbiți la lume și mai nepăsători la Dumnezeu și la semenii săi.

Preotul nu a rămas același ca predecesorii săi din secolele trecute, dorințele sale sunt aceleași ca ale enoriașilor săi, dar în toată această fugă după vânt, liturghisirea lui poate să-l ajute atât pe el, cât și pe cei de lângă el. Descoperirea bucuriilor vieții vine din lucrurile simple și din conștientizarea lor ca daruri ale lui Dumnezeu revărsate nouă. Îndeplinirea vocației, responsabilizarea prin rugăciune și dorința de mântuire îl pot ajuta pe preot nu doar să rămână în lumea satului, ci și să o metamorfozeze în lumina Evangheliei predicate de el.

⁴⁴ Sextil Pușcariu, *Latinitate și Ortodoxie*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006, p. 25.

Contribuția clerului în lumea rurală se cere astăzi mai mult ca oricând, preotul-profesor, preotul-confesor, preotul-liturghisitor, preotul-prieten, preotul-rudă, preotul-mediator, preotul-administrator, toate aceste imagini ale clericului se concentrează într-una singură, preotul paroh, cel care trebuie să răspundă diverselor probleme ale lumii satului, dedicându-se slujirii sale și devenind el și familia sa model al comunității păstorite.